

Александар Ђорђевић
Асистент на Правном факултету у Нишу

UDK: 340.15(=16)

ДОКАЗНО СРЕДСТВО "СВОД" У СУДСКОМ ПОСТУПКУ КОД СЛОВЕНА

Апстракт: "Свод" је доказно средство које се среће у правноисторијским изворима готово свих словенских народа и због тога се може сматрати опитесловенском и прасловенском установом. У правним споменицима средњовековне Русије, Чешке, Пољске и Србије помиње се под истим називом и припада тзв. *antiqua iuris* словенског права. Овај древни обичај настао је као вансудски начин за решавање спорова још у периоду родовско-племенске заједнице, а током времена прерастао је у важно доказно средство у поступку пред државним судовима. По правној природи, "свод" представља комбинацију својинске тужбе и тужбе због крађе. Суштина "свода" била је у суочењу, на којем је тужилац захтевао од држаоца спорне ствари да укаже на правни основ своје државине. Овај поступак се, уз извесна ограничења, понављао све до суочења са лицем које није могло да наведе ваљани правни основ своје државине, због чега је тужилац могао да му одузме спорну ствар.

Кључне речи: свод, суочење, словенско право (*slavonic law*), суђење, Руска правда, Чешка (*Bohemia*), Пољска, Душанов законик.

Ово доказно средство припада прасловенском и општесловенском праву и среће се у готово свим релевантним правним текстовима словенских држава средњег века. Због тога се основано може претпоставити да је био део некада јединственог прасловенског правног система. Поникао је вероватно у најдревнијем периоду словенског друштва. "Свод" је био начин за решавање спорова много пре појаве државних судова, а током времена развио се у доказно средство које је, будући дубоко укорењено у општесловенској традицији, представљало ефикасан начин за решавање спорова насталих поводом крађе ствари.

Суштина "свода" била је у следећем: власник који би своју ствар препознао код другог, тражио је од њега да да "свод", тј. да укаже на правни основ држања спорне ствари. Уколико би оптужени указао на треће лице од кога је прибавио спорну ствар, заједно би (власник и оптужени) одлазили код трећег, који је такође морао да докаже ваљаност своје претходне државине. Ситуација је, уз извесна ограничења, могла да се понавља све док се не би дошло до лица које није могло да да "свод", тј. лица које није могло да докаже правни основ своје некадашње државине. Тада је то лице сматрано крадљивцем, и ствар му је одузимана, а он оптуживан за крађу. Првобитно се овакав поступак водио без помоћи судских органа, уз присуство суседа, а током времена је и суд почео да га користи као доказно средство. "Свод" је о рационално доказно средство, и по мишљењу Тарановског, представља комбинацију својинске тужбе и тужбе због крађе.¹

Руска правда, као један од најстаријих словенских правних докумената, изричито помиње "свод". Шира правда, у чл. 35. прописује следеће: *"Ако неко препозна нешто своје што му је нестало или било украдено, било коња, било одећу, било стоку, да не каже: "ово је моје", него "пођи на свод, где си узео" (набавио); по суочењу, ко се покаже крив, одговоран је за крађу, власник нека узме своје, а што је нестало (пропало) наплатиће..."*² Власник спорне ствари, дакле, није могао да самовласно одузме ствар од лица код кога ју је препознао, већ је морао да од њега захтева "да да свод", тј. да укаже на свог

---

¹ Т. Тарановски, Историја српског права у Немањинској држави, стр 751.

² Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, стр. 149.

правног претходника. Ова норма настала је да би спречила управо такво понашање – самовољу која је вероватно била честа у пракси пре доношења Руске правде. За превазилажење таквог стања, законодавац је прописао овај особени доказ, ослањајући се вероватно на једну другу раније присутну традицију; по мишљењу Сергеевича, други назив за "свод" био је суочење.³ Ова интересантна тврдња открива заиста суштину поменутог института – да власници ствари нису могли да без суочења са потенцијалним крадљивцем самовољно одузимају спорну ствар, без обзира што је можда заиста била њихова. Они су морали да, вероватно у присуству помоћних судских органа, траже суочење са тренутним држаоцем спорне ствари који би или био сам означен као крадљивац или би указао на онога од кога је ствар прибавио.

Већ следећи члан Шире правде (чл. 36.) поставља ипак једно ограничење у погледу извођења овог доказа. *"Ако (свод) буде у истом граду, тада тужилац да иде до краја тога свода; буде ли свод "по земљама" (ван истог града) нека иде до трећег свода (суочења); а што буде утврђено, то треба да плати онај трећи, па да иде до краја свода, а тужилац да чека исход; а када се дође до последњег, тај ће платити све (па) и продажу (казну)".*⁴ Ван области града, тј. земље (кнежевине, суверене територије), није се простирала ни судска власт, па се тако нису могли ни изводити докази у спорном случају. Вероватно због рационалности, власник ствари могао је да иде до трећег суочења. Уколико би уопште дошло до трећег суочења, трећи именовани претходник морао је да плати одштету и новчану казну кнезу (продажу), а затим је могао да са "сводом" настави даље ради евентуалне сопствене накнаде штете.

Још једну потврду да је "свод" у руским кнежевинама и градовима био ограничен до трећег бившег држаоца, пружа нам следећа одредба Шире правде: *"Ако неко препозна свог украденог чељадина, узме га и водити по редоследу продаје до **трећег свода**; од тога (трећега) узме његовог чељадина уместо свога, а оставиће му (овог) спорног да би наставио свод до краја, будући да није стока (предмет спора) и да се не може рећи: "не знам од кога сам купио", него према изјавама ићи до краја; када се дође до последњег тата*

³ В. И. Сергеевич, Лекции и исследования по древней истории русского права, Москва 2004, стр. 430.

⁴ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, стр. 150.

(крадљивца), да се ономе (трећем) врати његов чељадин, а овај (тужилац) да узме свог, и крадљивац да плати..."⁵ Овај члан Правде показује да је "чељадин" (роб) уз коња, стоку и одећу такође био предмет крађе у руским земљама и да је суочење са претходним држаоцима могло ићи уназад најдаље до трећег купца по редоследу. Осим тога, анализа ове одредбе открива још једну карактеристику "свода": евентуални трећи ранији држалац спорног роба, заједно са робом, имао је обавезу да иде до краја, све док не би пронашао крадљивца роба или лице које није могло да докаже свој правни основ ранијег држања конкретног роба. Таква процедура се изгледа примењивала само поводом крађе роба, јер се у тим случајевима свакако узимала у обзир и изјава самог "чељадина", који је могао на таквом суочењу да препозна ко га је својевремено украо од власника. У оригиналној верзији Правде, употребљен је израз "по језику" што значи да је изјаву о томе ко је могао бити лопов давао лично роб.⁶ "Чељадин" је свог господара водио до трећег прибавиоца (купца) "по кунам".⁷ Исто то настављао је и трећи именовани претходник. Власник спорног роба узимао је као залог "чељадина" трећег прибавиоца, док овај не би дошао до "конечного вора".⁸ Уколико би трећи савесни прибавилац пронашао лопова, сваки роб би се враћао своме власнику.

Потоње руско законодавство, у првом реду Псковска судна грамота, помиње "свод", али под нешто измењеним називом. У чл. 54, "извод" је и терминолошки и по садржини најприближнији древнословенском "своду". Онај код кога је пронађена украдена ствар, или је пријављивао суду или је принуђивао на заклетву онога од кога је ствар прибавио. У том случају, спор би водио власник украдене ствари са трећим лицем, а савесни држалац ствари, који би "дао извод" и на тај начин са себе скинуо сумњу, био би јемац да ће се његов претходник наћи на суду.⁹

---

⁵ Исто, чл. 38, стр. 150

⁶ М. Н. Тихомиров, Пособие для изучения Русской правды, Москва 1953, стр. 94.

⁷ "По кунам" – буквално "по новцу", будући да је "куна" била монетарно-новчана јединица у древној Русији. Роб је свог господара водио од купца до купца, јер је за куповину роба свако од њих давао новац.

⁸ Коначног, крајњег крадљивца.

⁹ Российско законодательство X-XX века, Законодательство Древней Руси, Москва 1984, стр. 369.

Тенденција развоја судског поступка у средњовековној Русији, преко установе "свода" може се сагледати и преко текста чл. 46. Псковске судне грамоте. Онај код кога би пронашли украдену ствар, био је дужан да "да правду", тј. да положи заклетву да је ствар купио на тргу. У том случају, није био дужан да укаже на лице од кога је ствар прибавио, нити да га доводи на суд. Ово је све било могуће ако тужени раније није хватан у крађи и није изазивао сумњу да је он могао бити лопов.¹⁰ Реч је о поједностављивању ствари у извођењу доказних средстава. Тужени савесни држалац украдене ствари могао је да сведе, отклони сумњу са себе полагањем заклетве. Није морао, као у доба Руске правде, да тражи онога од кога је набавио ствар, будући да је ствар купио јавно на тргу. Процедура се на тај начин значајно скраћивала, јер се, под утицајем хришћанства, сада заклетви давала већа доказна снага него некадашњем компликованом поступку "свода".

Да је "свод" био општесловенски институт процесног права сведоче и одредбе пољског обичајног права. Елблоншка књига такође прописује једну верзију "свода". У њеној глави XI, исцрпно се прописује начин на који се изводило ово доказно средство. Суд је прихватао доказивање "сводом" у случају када је била украдена нека покретна ствар, коњ или било која друга ствар веће вредности, дакле слично као у одредбама Руске правде. Разлика у односу на норме Руске правде била је у томе што власник спорне ствари није морао да иде од једног до другог бившег држаоца ствари. Он је имао само обавезу да суду пријави лице код којег је видео сопствену ствар која му је нестала. Тада је тренутни држалац морао суду да доказује основ државине, и уколико је тврдио да је ствар купио од некога, добијао је рок од 14 дана да то лице приведе на суд. При том је био обавезан да пружи гаранцију да ће се у датом року и сам поново појавити код судије. То је постигао уз помоћ установе "поручитеља" или "поручника".¹¹ Тренутни држалац, уколико је био савестан,

¹⁰ Исто, стр. 366.

¹¹ Установа "поручитеља" или "поручника" у литератури се различито тумачи. Најзаступљеније је гледиште да су то били солидарно одговорни чланови ширег крвнородничког колектива који су постојали у свим словенским правним системима. У најширем смислу, то је извесно лице које гарантује да ће неко извршити своју обавезу. Одговорност по основу припадности некој заједници, било терито-

остављао је јемце као гаранцију да ће се поново одазвати суду кроз 14 дана. Ако не би дошао са продавцем спорне ствари у том року, био је дужан да плати новчану казну. Добијао је још један рок од 14 дана, након кога је био дужан да плати двоструки износ казне. Уколико би пропустио и трећи дати рок, суд је доносио пресуду због одсуства туженог. У супротном, "свод" се настављао све док првобитно именовани претходни држалац ствари не би дошао на суд са лицем које није могло да докаже свој правни основ држања спорне ствари. Након тога, суд је такво лице проглашавао крадљивцем. Власник украдене ствари је тада несметано узимао натраг своју ствар, а осуђени лопов је надокнађивао штету савесним држаоцима и плаћао двоструку новчану казну.

Посебан случај доказивања "сводом" у старом пољском праву, представљало је извођење овог доказа на кнежевом суду. По мишљењу М. Винавера, у том случају рокови нису постојали, а кнез је могао од туженог захтевати да продавца спорне ствари ("сводчика") доведе било где и било кад, када и где год је кнезу као старешини и врховном судији било по вољи.¹² Вероватно су се на кнежевом суду процесуирали спорови који су се тицали интереса важнијих људи у држави или спорови веће вредности, па су и услови за извођење доказа били знатно повољнији за тужиоце него иначе.

И споменик чешког права Статути Конрада Ото-а из 1229. године помињу "свод". Члан 10. прописује: *"Када се спроводи оно, што се назива сводом, дужан је да присуствује изасланик каштелана, судије, владара и коморника и један или двојица суседа, а више никога нека не зову, а на трећем (своду) нека се заустави. Ако неко буде ухваћен (у крађи, са спорном ствари), нека уплати 200 динара кнезу и нека да задовољење ономе ко се назива тужиоцем"*.¹³ Без посеб-

---

ријалној, било когнатској, позната је у свим старим правима. Код Словена је била веома заступљена, посебно у првобитном периоду када су везе са колективом биле веома јаке. У ужем смислу, тј. у смислу процедуре пред судовима "поручитељ" је могао бити и свако ко би скинуо сумњу са оптуженог – сведок, саклетвеник или претходни држалац спорне ствари у доказивању "сводом" – "сводчик".

¹² М. Винавер, Исследование памятника польского обычного права, стр. 144-145.

¹³ Г. П. Беляева, Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы, Москва, 1961, Статути Конрада Ото, чл 10, стр. 834. (превод А. Ђорђевић)

ног прописивања поступка извођења доказа "сводом", Статути одређују пред којим се све функционерима спроводио овај доказни поступак. Представници каштелана¹⁴, судије и владара¹⁵ и коморника, али и један или двојица суседа, вероватно су заједно са туженим присуствовали суочењу са ранијим држаоцем спорне ствари, тј. продавцем. Као и у Руској правди, било је дозвољено изводити доказе до трећег "свода" – *"а на трећем (своду) нека се заустави"*. Присуство суседа у поступку сведочи о дубокој старини установе "свод", која је некада била самосталан вансудски поступак, а са друге стране потврђује њено порекло још из предржавног периода. Суседи су, у та нека у писаним изворима незабележена времена, замењивали органе власти, будући да је "свод" очигледно постојао и онда када државна власт или није била конституисана или није била довољно јака да учествује у контроли једне значајне фазе у суђењу. Ова норма старог чешког права значајна је са још једног аспекта – она показује да је државна власт у време доношења Статута већ била довољно јака и спремна да, уз формално поштовање прастаре традиције, ипак наметне своје органе у контроли извођења доказа.

И српско средњовековно право помиње "свод". У повељи цара Душана од 20. септембра 1349. године којом Дубровчанима даје повластице, у чл. 10, 11. и 12. прописан је поступак извођења овог доказног средства.¹⁶ У првом од наведених чланова, одређено је да је дубровачки трговац имао обавезу "да да свод" када би купио коња на тргу, а цариник га "није оправдио", тј. положио заклетву да је Дубровчанин баш тога коња купио. У другом случају, када би трговац купио коња у "туђој земљи", а власник би га препознао као свог, трговац је могао својом заклетвом и заклетвом још једног саклетвеника скинути сумњу са себе, тако да није био у обавези "да даје свод". Из ових одредаба посредно се може закључити, да је због рационалности "свод" у другој држави био забрањен, слично као у руском и пољском праву. У таквом случају, држалац спорне ствари могао је доказати своју савесност полагањем заклетве. Чл. 12. ДЗ у извесној мери ублажава претходни пропис – власник коња би могао да га узме, уколико би га препознао код трговца, али уз обештећење.

¹⁴ Управник града или области у Чешкој, са посебним овлашћењима у правосуђу.

¹⁵ Овде "владарь" означава управника кнежевских имања која су се налазила у области каштелана, иначе председавајућег обласног суда.

¹⁶ А. Соловјев, Одабрани споменици српског права, Београд 1926, стр. 146.

Душанов законик, и то његов други део донет 1354. године, раз-
радио је одредбе из поменуте повеље Дубровчанима проширивши
их на целокупно становништво Душанове државе. Члан 180. Законика
говори о "своду" као о доказном средству и начину за ослобођење
од кривичне одговорности за дело крађе: *"Аште ли ко ухвати гуше-
но или крадено, лицем, или силом узето, сваки о том да да свод.
Аште кто буде купио где љубо, или у земљи царства ми, или у иној
земљи, вину да да о том свод; аште ли не да свода, да плаћа по за-
кону."*¹⁷ Дакле, онај код кога је пронађена спорна ствар (тужени)
могао је да се ослободи кривичне одговорности "давањем свода" –
тј. именовањем, означавањем лица од кога је спорну ствар прибавио.
Ово је очигледан доказ да се поступак "свода" у Србији XIV ве-
ка користио у сврху доказивања пред судовима, уколико је био по-
кренут поступак против држаоца спорне ствари. Супротно од тога, у
најстарије доба српске ране државе, када није било јаким органа др-
жавне власти, поступак "свода" је као облик дозвољене самопомоћи
практично замењивао процедуру пред државним судом и био поне-
кад и једини начин за решавање спора. Правна природа ове установе
се значајно изменила, али је, упркос томе термин опстао, прилагођа-
вајући се новим, напреднијим временима. Изворно значење овог
обичајноправног института је, ипак, остало исто; током времена
променили су се само носиоци, учесници правног односа. Некада је
оштећени сам, без помоћи суда спроводио поступак, а касније су, на
знатно вишем нивоу државног развоја, судови, поштујући реликте
старог права, примењивали правила овог старог словенског обичаја.

С. Новаковић такође сматра да је "свод" у време важења Законика
био начин доказивања и то, како он каже, доказ "при каквој год сум-
њи". Исти аутор је мишљења да се "свод" нарочито користио у по-
ступку поводом спорова о стоци.¹⁸ У прилог овој тврдњи иде и садр-
жина члана 193. Законика где се изричито помиње "свод коњски".
Очигледно да се доказно средство "свод" често користило у парни-
цама насталим поводом крађе коња, те се намеће поменути закључак.
Тај члан гласи: *"И свод коњски и ини добитак, или кои годе,
правда. Што се гуси или украде, тому да да сводника, (или) да пла-*

---

¹⁷ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, стр. 240.

¹⁸ С. Новаковић, Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354, стр. 254

ти свако само-седмо. Ако ли рече: Купих у тога земљи, да оправе душевници от глобе; ако ли га не оправе душевници, да плати с глобом".¹⁹ "Свод" као начин доказивања могао је, дакле, да се спроводи и поводом других насилно отетих и украдених ствари. Ова норма је разрада поменуте повеље дате Дубровчанима. Слично њој, уколико би неко купио украдену ствар у другој земљи, и Душанов законик предвиђа полагање заклетве од стране саклетвеника ("душевници") уместо "давања свода", јер је именоване претходног држаоца и његово довођење на суд могло да доведе до многих потешкоћа.

С друге стране, Тарановски с правом примећује да се ради о очигледној контрадикторности ових двају чланова Душановог законика. У чл. 180. Законика "свод" као доказ равноправан је у земљи и у иностранству, а у чл. 193. забрањен у туђој земљи.²⁰ Једино могуће објашњење је да је ипак, као и у руском и пољском праву, био неограничено могућ у домаћој земљи, а знатно сужен у иностранству. Посредан доказ може да буде и чл. 132. Душановог законика, којим се законитост прибављања ствари у туђој земљи доказивало "поротницима" – тј. саклетвеницима.

Још занимљивије јесте тврђење С. Новаковића о томе да се "свод" одржавао у свести, али и у друштвеном понашању вековима после доношења Законика. Наиме, у историјским изворима XIX века било је образаца који су указивали на то да се древни поступак "свода" у одређеном облику могао препознати у писаним актима из времена устаничке Србије из 1811. и 1812. године.²¹ То још једном потврђује заиста изузетну снагу и живавост правних обичаја у пракси, без обзира на протек времена од њиховог последњег појављивања у законским текстовима.

Веома су значајна и истраживања Валтазара Богишића од 1873. године, посебно због тога што су се заснивала на прикупљању грађе на основу анкетирања испитаника са јужнословенских простора. Наиме, на описно питање о институту "свод", испитаник је одговорио да се "у бесудно доба" испитивало одакле је украдена ствар доспела у руке туженог, описујући тако читаву процедуру некада предвиђе-

¹⁹ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, стр. 242.

²⁰ Т. Тарановски, Историја српског права у Немањинској држави, стр. 754-755.

²¹ С. Новаковић, Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354, стр. 255

ну средњовековним изворима. Једина је разлика што се назив "свод" у другој половини XIX века више није употребљавао, већ да се тада, у Црној Гори, означавао термином "пређе преко руках".²²

На основу свих поменутих одредаба законских текстова о процесноправном институту "свод", може се закључити да се ради о особеној и оригиналној правној установи словенског права која порекло води још из најдревнијег периода. У предржавно доба, "свод" је постојао као вансудски, посебан начин за решавање спорова поводом крађе драгоцених покретних ствари, најчешће коња или стоке. Током времена, он израста у доказно средство које се изводило у присуству помоћних органа суда, под утицајем јачања државне судске власти и ширења њених компетенција. У земљама на чијој су територији важили сви поменути релевантни правни извори, по свему судећи, "свод" се спроводио без ограничења. Будући да је судска власт у средњем веку уопште, а посебно у појединим словенским земљама имала тачно одређену надлежност, "свод" се ван граница сваке јурисдикције или није спроводио или се спроводио уз многе потешкоће и ограничења. Веома је важно подвући да је ова установа процесног права упркос протоку времена и измењеним друштвеним, политичким и правним приликама, доспела и у текстове закона XIX века, а што је још импозантије, да се примењивала у пракси и на тај начин опстала и у људском сећању после неколико векова. У том смислу "свод" може послужити и као пример друштвеног и правног феномена, који опстаје у форми обичаја и усменог права без обзира на прекинуту државноправну традицију конкретног географског простора.

---

²² В. Богишић, Правни обичаји у Црној Гори, Херцеговини и Албанији, (Избрана дјела III), Подгорица 2004, стр. 307-309.

*Aleksandar Đorđević, LLB
Junior Assistant,
Faculty of Law, University of Niš*

**“SVOD” – A LEGAL PROCEDURE AND AN EVIDENTIARY
INSTRUMENT IN SLAVIC LAW**

Summary

Svod is a procedural and evidentiary instrument which can be traced in the historical sources of law of almost all Slavic peoples. For this reason, it may be considered as an archaic pan-Slavic and proto-Slavic institute. In the historical legal documents of the medieval Russia, (Czech) Bohemia, Poland and Serbia, this institute employs the same legal term and is commonly classified in the so-called antiquam iuris of the Slavic law. This ancient custom originally came into being in the period of clan and tribal communities, as a means of out-of-court settlement. In the course of time, it grew and developed into an important procedural and evidentiary instrument in legal proceedings before state courts. By its legal nature, this legal instrument was a combination of a property claim (rei vindicatio) and a personal claim (actio furti) in case of theft. The essence of this institute was a face-to-face encounter with another person. In the proceeding, the plaintiff required from the wrongful possessor of the property under dispute to prove the legal title to his possession (ius titulus). Given some restrictions, this proceeding was successively repeated with other persons until an encountered person was unable to prove a valid legal title to his possession. As a result, the plaintiff was entitled to repossess the property at issue from the unlawful possessor.

Keywords: *svod, face-to-face encounter, Slavic law, court proceeding, Russkaya Pravda (Russian Customary Law), (Czech) Bohemia, Poland, Dushan's Code (Serbia)*

